

I na koncu. naziv bošnjačkoga standardnog jezika. U ovom je dijelu svijeta uobičajeno da se standardni jezici zovu atributom po imenu naroda kojemu služe, pa se tako južnoslavenski standardni jezici zovu slovenski, hrvatski, srpski, makedonski, bugarski, možda i crnogorski. Sami pak Bošnjaci žele svoj jezik zvati bosanskim. U načelu, na to imaju pravo i drugi ih u tome ne smiju sprječavati, ali s druge strane, drugi narodi ne moraju u svojoj vlastitoj jezičnoj praksi prihvatiti taj naziv. Toliko u načelu. No postoji i druga strana medalje. Nazivajući bošnjački jezik bosanskim, nesumnjivo se sugerira da je bošnjački jezik u samoj državi "ravnopravniji" od druga dva zakonski i ustavno ravnopravna jezika. Je li korisno i pametno zanemariti tu činjenicu?

Sažetak

Dalibor Brozović, sveuč. prof. u m., Zagreb

UDK 81-26, znanstveni članak.

primljen 16. prosinca 2002., prihvaćen za tisak 8. siječnja 2002.

Genetic and Sociolinguistic Criteria in the Classification of the South-Slavonic Idioms with Special Reference to Bosnia and Herzegovina

According to genetic criteria languages and dialects are classified according to the degree of their kinship i. e. to their presumed closer or more distant origin.

Sociolinguistics, however, recognizes only the standard languages, and, consequently, if a certain language variety carries out all standard language functions, sociolinguistics accepts it as such. The standard languages of the Bosniacs, Croats, Montenegrins and Serbs have approximately the same genetic (i. e. dialectal) basis, but they function independently as standard languages of the corresponding peoples. The genetic kinship of the Croatian and Bosniac dialects in Bosnia and Herzegovina need not be ignored as it does not endanger the independence of the Bosniac standard language.

MIJENE U LEKSIKU HRVATSKOGA JEZIKA¹

Stefan Rittgasser

vjedoci smo jezičnih promjena u hrvatskom jeziku što su se zbile odnosno što se zbivaju u leksiku, otvorenom jezičnom sustavu koji se neprestano, gotovo neopazice, dopunjava i (pre)ustrojava.

¹ Ovaj članak je neznatno modificirani tekst referata što sam ga održao na Trećem hrvatskom slavističkom kongresu u Zadru, 16. listopada 2002.

S novim riječima – ili nam se tako čini, naime, da su nove – susrećemo se na svakom koraku, nalazimo ih kako u općem tako i u strukovnom, terminološkom leksiku, a neke su strukovne riječi prešle i u opći ili su na putu da to postanu – dio općeporabnoga.

Podsjetimo se *glasnogovornik, promidžba, ročnik, posljedak, potvrdnica, vrhovnik, stupka, polustupka, očevid, pjeskaš, uspješnica, nacrtak, preslik, uljuđen, postupice, sustopice* – sve do okazionalizma *jednoslovlja*² (o *bankomatima, mobitelima, surfati* i ostalim stranim riječima da i ne govorimo).

Privikavamo se, ili smo se već priviknuli, na sveze riječi (slobodne i ustaljene): *književnička udruga, gradsko poglavarstvo, pružatelj usluge, naplatna kućica, pričuvni časnik, promidžbeni prilog, ovršna presuda, sudbena ovrha, niskopodni tramvaj, web preglednik*.

Na stotine novih riječi, slobodnih i ustaljenih sintagma nastalo je odnosno oživjelo u minulom desetljeću. Dovoljno bi bilo vrednovati građu koja se nalazi u Državnom zavodu za normizaciju i mjeriteljstvo pa da se u to uvjerimo. Mnoge novonastale istoznačnice odnosno leksičke varijante potvrđuju mijene u leksiku.

Novi rječnici, jezični savjetnici, knjige o hrvatskom jeziku – počevši s knjigom *Hrvatski naš svagda(š)nji* S. Težaka (1990.) do *Norme i normiranje hrvatskoga standardnoga jezika* (priredio M. Samardžija 1999.), jezični korpusi na internetu *Hrvatski nacionalni korpus*³ i odnedavno probna verzija *Hrvatska frazeologija* (slovo R)⁴, jezična povjerenstva, sastanci, sjednice, popratna su pojava tog intenzivnog jezičnog razvoja.

Uostalom, usudio bih se reći da nema leksikologa koji se nije posljednjih godina ogrješio o tu temu, napisao članak u novinama, u zborniku ili drugdje rekao svoje. Svatko uvijek, naravno, s novog gledišta, pa bilo ono samo i za nijansu različito od drugih motrišta. Nije lako pronaći dio područja o čemu već nije nešto rečeno. Od Hrvatskog slova i Fokusa, preko Vijenca do Zareza, od časopisa *Croatica*, *Forum*, *Jezik*, *Suvremena lingvistika* do najtiražnijih dnevnika *Vjesnika* i *Večernjeg lista* – posvuda mnogo štiva i obilje sekundarne literature za svačiji ukus. Cjelovit prikaz o mijenama u hrvatskomu jeziku daje M.

---

2 D. Sesar, I. Vidović (2001.), *Jednoslovlje i jezična kultura ili što je novogovor učinio hrvatskome jeziku*, Drugi hrvatski slavistički kongres. Zbornik radova I., Zagreb, Hrvatsko filološko društvo, str. 617.–624.

3 <http://www.hnk.ftzg.hr/>

4 <http://webrum.uni-mannheim.de/spli/rittgass/>

Samardžija (1997.–98.:177)⁵ i (2000.:583)⁶, a o istoznačnicama odnosno blisko značnim odnosima B. Tafra (1996.:73)⁷.

Samo usput želio bih spomenuti da se u nekim člancima koji su izašli u inozemstvu donose ponekad netipični primjeri za hrvatski leksik. Što su u nekih riječi značenja ponekad netočno ili nepotpuno dana, vjerojatno će ići na račun nedovoljnog poznavanja hrvatskog jezika (nisu izvorni govornici hrvatskoga). Još više zabrinjava, međutim, ako autor članka, osvrćući se na hrvatski jezik, preuzima izvatke iz novina koje nisu sklone mijenama u hrvatskomu i, svjesno ili nesvjesno, manipulira njima, javnosti pruža iskrivljenu sliku o jeziku. Kaos u jeziku ne vlada i ne može ga u lingvističkom poimanju ni biti; to više ne bi bio jezik u smislu priopćajnog sredstva jedne zajednice, jednoga naroda.

No, vratimo se temi. Ako bih morao odrediti područje na kojem se krećem u ovom izlaganju, onda bi to najprije bilo “semantičko-leksikalne inovacije” odnosno “novine koje se prvenstveno zasnivaju na izravnom suodnosu društva i jezika [...]”; usp. B. Kunzmann-Müller (2001:512)⁸.

Novi društveni i gospodarstveni uvjeti prouzročili su postanak novih riječi i sintagma, ali i uvjetovali promjene odnosno zamjene nekih riječi, točnije, značenja (semema) tih riječi, a neke su riječi dobile ili izgubile stilsku označenost. Prozrijeti u sam proces tih mijena, vidjeti što se to događa, nije lako jer su nam potrebni kraći sinkroni odsječci leksika na dijakronoj osi.

Promjene možemo pratiti na temelju vlastitih zapažanja uspoređujući razdoblja, podrazdoblja ili faze. Rezultati će biti nesigurni, subjektivni, jer se i sami nalazimo u tom jezičnom razvoju, jer smo nositelji jezika. Nešto objektivnije rezultate dobit ćemo ako usporedimo, opet primjerice, najnovije rječnike s onima prije desetak i više godina (naravno, vodit ćemo računa i o tome što jedni imaju, a drugi nemaju). Rezultati će biti samo približni, jer se veliki rječnici po ustrojstvu i broju natuknica ne slažu, nisu na isto brdo tkani, nisu kompatibilni, kako bismo danas kazali.

5 M. Samardžija (1997.–98.), *Utjecaj sociopolitičkih mijena na leksik hrvatskoga jezika u XX. stoljeću*, Croatica, sv. 45–46, str. 177.–192.

6 M. Samardžija (2000.), *Normierung und Standardisierung des Kroatischen. Sprachwandel in der Slavia: die slavischen Sprachen an der Schwelle zum 21. Jahrhundert*, Lew. N. Zybatow (Hrsg.), Frankfurt am Main – Berlin – Bruxelles – New York – Oxford – Wien, Lang, 2000. (Linguistik International; Bd. 4) Teil 2., str. 583.–597.

7 B. Tafra (1996.), *Bliskoznačni odnosi u jeziku*, Filologija, 26, str. 73.–84.

8 B. Kunzmann-Müller (2001.), *Tipovi jezičnih promjena u hrvatskom suvremenom jeziku*, Drugi hrvatski slavistički kongres. Zbornik radova I., Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, str. 511.–518.

Usporedba s Hrvatskim čestotnim rječnikom⁹ (leksik 1935. – 1977.) i vlastitom kompetencijom odnosno novoprikupljenim materijalom isto tako je moguća. Rezultati će i opet biti minimalni, a ponekad i pogrješni zbog neujednačenosti vrsta tekstova. Za usporedbe s građom Hrvatskog nacionalnog korpusa vrijedi isto.

Nova tehnička sredstva, u međuvremenu, pružaju nam mogućnost da prikupimo velike količine leksičkog blaga kraćih razdoblja i da ga usporedimo. Više takvih presjeka pokazat će nam realnije kretanja u leksiku.

Tiskovine (novine, tjednici i časopisi, dakle publicistički, novinski tekstovi) najprikladnija su građa za praćenje mijena jer odražavaju stanje jezika u određenom kraćem ili duljem podrazdoblju, daju prilično vjernu sliku uporabe općeg leksika i strukovnog koji zadire u opći ili se poklapa s općeporabnim. Stoga ću se u svom izlaganju ponajviše služiti potvrđama iz tiska, argumentirati na temelju zapažanja iz gore spomenutih vrela. Za tu sam svrhu priredio leksičku bazu, zapravo banku podataka koja u sebi ima 5 “vremenskih” baza podataka. Po godinama to su: N1998.; N1999.; N2000.; N2001.; N2002., a svaka od njih sadržava više milijuna pojavnica.

Drugi izvor su lingvistička i leksikografska djela. Posegnut ću i za trećim – nama samima, tj. kako smo pisali nekoć, a kako danas pišemo odnosno govorimo.

Pokušat ću pokazati da se promjene zbivaju na razini semema pojedinih leksema, u značenju pojedine riječi koje je modificirano ili nestalo ili pridošlo; postalo obilježenim ili izgubilo obilježenost.

Dopustite da svoja zapažanja prikažem u kratkim člancima. Počet ću s parom *budžet – proračun*. Činim to tim radije što imamo očevidan primjer promjena. U knjizi *Govorimo hrvatski* (1997.:257) autor članka M. Mamić pledira za riječ *proračun*: “Nema nikakva razloga da se toj gotovo zaboravljenoj lijepoj, domaćoj i sasvim jasnoj riječi ne bi ponovno dala prigoda da pokaže svoju životnost i da se skine s nje prašina zaborava. I ne samo to. Njoj valja dati prednost pred tuđicom *budžet*”¹⁰. Danas, poslije nekoliko godina, vidimo da je *proračun* potisnuo *budžet* sintagmom *državni proračun*, odnosno jednorječnicom *proračun*. Riječ *budžet* tu i tamo vegetira u govornome jeziku, primjerice u sintagmama *obiteljski budžet*, *kućni budžet*, dakle u značenju ‘količine određene svote novca što stoji komu na raspolaganju’. Ne samo da je imenica *proračun* zaposjela mjesto imenice *budžet* nego je pridjev *proračunski*, kako pokazuju propiti na milijunske baze podataka, posve istisnuo *budžetski*.

9 M. Moguš, M. Bratanić, M. Tadić (1999.), *Hrvatski čestotni rječnik*, Zagreb

10 Priredio M. Dulčić (1997.), *Govorimo hrvatski*, Zagreb

Bacimo kratko pogled na još jedan leksički par *izvod* – *izvadak*. Još davnih šezdesetih S. Babić se u *Jeziku*, godište X. (1962.)¹¹ i godište XI. (1994.)¹², protivi riječi *izvod* u značenju *izvadak*, a zalaže za povratak riječi *izvadak*. Ako danas promatramo leksički (sememni) par sa značenjem ‘ovjerovljeni prijepis’, možemo ustanoviti da se vraćamo na staro, na bolje, na *izvadak*. Propiti na tekstovne “vremenske” baze to potvrđuju. Primjeri: “[...] izvadak iz matične knjige rođenih [...]”, *Vjesnik* 1998.; “[...] te izvadak iz matice rođenih ili rodni list [...]”, *Vjesnik* 1998.; “[...] izvadak iz matice rođenih ili rodni list [...]”, *Večernji list* 1999.; “[...] izdati izvadak iz matice vjenčanih [...]”, *Slobodna Dalmacija* 1999.; “[...] izvadak iz državne matice vjenčanih [...]”, *Slobodna Dalmacija* 1999.; “[...] mjesecima čekao katastarski izvadak [...]”, *Vjesnik* 2001.; “Prema izvratku iz Sudskog registra Trgovačkog suda [...]”, *Vjesnik* 2001.; “[...] tražiti izvadak iz zemljišne knjige [...]”, *Večernji list* 1999.; “[...] ovjereni izvadak iz upisa u sudski registar [...]”, *Večernji list* 1999.; “[...] zemljišno-knjižni izvadak [...]”, *Vjesnik* 2002.

Dobar primjer za vrenja u jeziku koja možemo zapažati te otkrivati trendove jesu glagoli *doprinijeti* i *pridonijeti*. Evo kako mi rabimo te glagole. U Filologiji broj 22–23 (1994.:4) u uvodnom članku R. Filipovića čitamo: “[...] ljudima Akademije koji su *pridonijeli* ili pomogli [...] da se ovaj skup dobro organizira i održi.”; u *Croatici* broj 45–46 (1997.:184) M. Samardžija piše: “Tomu su nedvoumno podjednako *doprinijeli* jezikoslovci koji su, poput Petra Guberine, upozoravali [...]”; u knjizi M. Mamića *Temelji hrvatskoga pravnog nazivlja* (1999.:186) stoji napisano: “Mogu to biti sitna, dragocjena zrnca koja će *pridonijeti* da zgrada sustava hrvatskoga pravnog nazivlja bude što skladnija, čvršća i ljepša.”; u pozivu za Drugi hrvatski slavistički kongres (1999.): “svojim ćete *doprinijeti*”, a u pozivu za ovaj Treći hrvatski slavistički kongres (2002.): “*pridonijeti*”. Pažljivo sam pratio pozdravne govore na Drugom hrvatskom slavističkom kongresu u Osijeku ne bih li uhvatio koju od tih dviju riječi. Ustanovio sam da je glagol *doprinijeti* bio rabljen tri puta, a *pridonijeti* dva puta. Zanimljivo da propiti na milijunske količine pojavnica daju drugu sliku, naime odnos 5 prema 1 u korist glagola *pridonijeti*. Usporedbe po godinama (s ispuhom od jedne godine) potvrđuje taj trend u zanimljivom odnosu: u bazi N1998. relacija propita slijeda *pridoni* i *doprini* je 9:1; u bazi N2000. 4:1; u bazi N2002. 6:1. *Pridonijeti* očito prevladava što je, zaključio bih, u duhu hrvatskoga jezika.¹³

11 S. Babić (1962.), *Dvije nepotrebne promjene*, *Jezik*, X, str. 95.–96.

12 S. Babić (1964.), *Još o izvodu i izvratku*, *Jezik*, XI, str. 126.–127.

13 Sumnju u glagole *doprinijeti* i *doprinositi* izrekao je T. Maretić u *Jezičnom savjetniku* 1924. g., gdje kaže da je bolje *prinijeti*, *prinositi*, ali u *Jezičnom savjetniku* S. Pavešića i suautora piše da je *pridonijeti* jednako dobro kao i *doprinijeti*.

Proces promjena nije kratkog vijeka ni u leksiku. U to se možemo uvjeriti na još jednom primjeru. B. Tafra piše: "Prije svega dolazi do diferencijacije u značenju, npr. *tok, tijek: Rijeka ima brz tijek i dubok tok; saobraćaj, promet: Rijeka (grad) ima slab saobraćaj* (željeznički i cestovni) i *veoma velik promet* (roba)."¹⁴ Propiti na bazu podatka, međutim, daju drugu sliku, pokazuju da do te diferencijacije u paru *saobraćaj/promet* ne dolazi, naprotiv uvjerljivo govore da je druga riječ naime *promet*, ona koja gore spomenute kolokate isključivo veže uza se. Prelistao sam knjigu *Priručnik za osposobljavanje kandidata za vozača vozila A i B kategorije* (1997.)¹⁵ i našao mnoštvo različitih leksičkih sveza s riječima *promet* i *prometni*. O *saobraćaju* u toj knjizi ni traga, a u javnim glasilima i javnoj uporabi isto tako. Očito je proces dug kad *Hrvatsko slovo* 3. ožujka 2000. (Mihovil Dulčić, str. 15.) još uvijek poučava: da promet teče brzo, usporeno, sporo, da je promet gust, rijedak.

Naveo bih i jedan primjer mijena u priloga. Riječ *poglavito* ("osobito", "navlastito", "u prvom redu") u dvostrukom je smislu zanimljiva. S jedne strane ona je lijep primjer oživljenice, a s druge strane gubi, ili je već izgubila stilsku označenost. U Hrvatskom čestotnom rječniku sa samo 2 pojavnice – taj se prilog pojavljuje u svim glasilima i u svim žanrovima. U Rječniku hrvatskoga jezika V. Anića (1994. i 1998.) nalazimo ga markirana: "poglavito *pril. knjiš. retor.*" Danas, međutim, taj prilog postaje stilski neutralnim. Više stotina potvrda iz baze podataka potkrjepljuje tu tvrdnju.

Nisu samo jednorječnice pogođene mijenama, zamjenama. Slične pojave zapažamo i kod sveza riječi: *posvetiti pozornost* potisnula je *posvetiti pažnju*; *kaznena prijava krivičnu prijavu*; *zbirni iznos* potiskuje *ukupni iznos*.

Zbog ograničenog prostora nemoguće je potanko razmatrati sve tipove procesa promjena. Kratko bih se ipak osvrnuo na *avionsku kartu* i *zrakoplovnu kartu* te sintagme *nosač aviona* i *nosač zrakoplova*. Gotovo svi (mi) kupujemo avionske karte, pa i u raspravama o riječima nesvjesno upotrebjavamo sintagmu *avionska karta*. Bio sam iznenađen kad sam pogledao u bazu podataka. Desetci potvrda sveza *zrakoplovna karta*. Još interesantnijim mi se čini (s lingvističkog gledišta) sintagma *nosač aviona*. Riječ *avion* gubi sintagme na račun *zrakoplova*. Najokorjelija je, čini se, baš spomenuta *nosač aviona*. Uzus ustaljene sintagme teže je zamijeniti novim: potrebna je veća govornikova energija, a možda je posrijedi i izgovorna "jezična neekonomičnost" sintagme *nosač zrakoplova*.

14 B. Tafra (1995.), *Jezikoslovna razdvojba*, Zagreb, str. 18. D. Brozović je napisao članak pod naslovom *Tijek teče, tok stoji*, *Jezik*, XXIV, Zagreb, 1977., str. 154.–157.

15 N. Zuber et al. (1997.), *Priručnik za osposobljavanje kandidata za vozača vozila A i B kategorije*, Zagreb

Bilo bi potrebno utrošiti i nekoliko riječi i na frazeološke jedinice. Ja to ovaj put ne ću učiniti. Da mijena i kod njih ima govore frazemi: *zlatni zgoditak*, *ni lipe* itd.

Frekvenciju riječi do sada sam gotovo zanemarivao u svojim potkrjepama, jer lingvistički gledano ona nije bitna. Istina je da ne možemo zanemariti relativnu čestotnost riječi, ali je mnogo važnije ustanoviti širinu, dijapazon kolokata ili partnera s kojima se pojavljuju na sintagmatskoj razini. Jedan od leksema preuzima polako sve veći broj riječi i veže ih uza se, dok drugi biva siromašnijim, gubi kolokate i, u najpovoljnijem slučaju, ostaje tu i tamo u kojem petrificiranom obliku sačuvan, a ponekad poprimi i novo značenje.

Dok za riječ (leksem) *budžet* možemo uopćeno reći da je zamijenjena *proračunom*, *autoput autocestom*, *štab* u vojnom nazivlju *stožerom*, *kapetan* u vojnom značenju *satnikom* (ostala značenja su u *kapetana* nedirnuta), u paru *biblioteka – knjižnica* posljednja će riječ biti bez oznake *term. služb.*, koju daje V. Anić u Rječniku hrvatskog jezika (1994. i 1998.); u parova riječi *bibliotečni – knjižnični*; *prisutan – nazočan*; *doprinijeti – pridonijeti* procesi i diferencijacije još traju – s jasnom tendencijom za hrvatske riječi odnosno “novom” riječi.

Ima slučajeva gdje se čini da je proces zastao, primjerice *zrakoplovna karta*, u *svezi s*, *izgledna prilika*, *dalekovidnica* ili tek da je na početku: *prometovati*, a za glagol *nazočiti* – vidjet ćemo što će s njime biti. Činjenica je da se još uvijek tvrdokorno pojavljuje. Čak se pojavio i *nazočnik*, riječ o kojoj do sada nije pisano. Nalazimo je u Filologiji u pozdravnoj riječi tajnika Razreda za filološke znanosti (B. Finka 1994.:16): “Zahvaljujem se i svim referentima na pripremljenim referatima te svim *nazočnicima* koji su se odazvali našem pozivu, u nadi i očekivanju da će nam i ovaj skup svima donijeti obilan jezikoznanstveni i značajan kulturnojezični dobitak, da će za sve biti blagdan žetve.” S. Babić je nedavno u Fokusu u tri navrata (12., 19. i 26. rujna 2002.) pisao o *nazočan* i *nazočiti* zalažući se za njihovu uporabu. O mogućoj diferencijaciji u značenju pridjeva *prisutan* i *nazočan* ne govori, a meni se čini da do nje dolazi. Potkrijepio bih to ovim konstrukcijama: *problem je prisutan*, *osobe su nazočne*. Primjer za razmišljanje neka budu i rečenice S. Mihalića iz Hrvatskog slova (15. prosinca 1995.), gdje se pojavljuju i jedna i druga riječ (istaknuo sam ih kosim slovima): “Na moju žalost, na skupštini neću moći biti *nazočan*: sprečavaju me redovite obveze u inozemstvu. Kako bih ipak volio biti *prisutan*, iskoristio bih mogućnost koju mi nudite na kraju pisma: »Ukoliko imate dodatnih prijedloga [...] molimo da ih dostavite u pismenom obliku [...]«”

Ulogu koje imaju leksičke baze podataka pri praćenju mijena u leksiku indirektno sam pokazao iznoseći ovjere iz njih, čestotu i trendove. Dobro smišljene leksičke baze nam mogu pokazati i više od toga: one nam mogu otkriti nove pojavnice i nove leksičke sveze, a da ne čitamo na tisuće rečenica, naime, raču-

nalnom usporedbom starog i novopridošlog materijala, operacijama projekcije, selekcije i spoja.

Vratimo se početnim zapažanjima i rezultatima dosadašnjeg istraživanja.

Sve leksičke jedinice nisu u istoj mjeri podvrgnute jezičnim mijenama. Dok jednorječnice (uključujući izvedenice i složenice) doživljavaju relativno često leksičko-semantične promjene, višerječni nazivi, ustaljeni spojevi riječi i frazemi rjeđe su zahvaćeni mijenama.

Procesi mijena zbivaju se na razini pojedinog značenja riječi (na razini semema).

Na sintagmatskoj razini jedno vrijeme riječi (leksemi) konkurenti pojavljuju se u istom okružju s istim značenjem. Distribucija im je ista, ali ne zadugo.

Ima i slučajeva variranja kad se pojavljuju nesigurnosti u govornika u odnosu na značenje, a time i uporabu (npr. u riječi *kopija/preslik/preslika*). Norma, dobri rječnici tu pomažu.

Promatramo li lekseme s gledišta vrsta riječi, ustanovit ćemo da se imenice (leksičko-semantički) često mijenjaju; pridjevi, glagoli i prilozima rjeđe, a ostale vrste riječi rijetko doživljavaju preobražaj; u njih mijena gotovo i nema.

Dublja analiza hrvatskog leksika pokazuje da se promjene nisu zbile tako naglo kako se to pomišlja. Mnoge su se danas "nove" riječi pojavljivale već i prije, tj. već su bile u uporabi i prije devedesetih, a u pokojem glasilo – da tako kažem – svakodnevna pojava i ništa neobično: *pridonijeti*, *ozračje* u Glasu Koncila osamdesetih (primjerice); *promet* u knjizi *Međunarodna karta osiguranja motornog vozila*¹⁶, ali i u drugim izvorima: *ABC-tehnike* (1987.), *Telegramu* sedamdesetih godina. Ne smijemo zaboraviti da mijene u leksiku postaju intenzivne upravo početkom sedamdesetih odnosno već krajem šezdesetih godina nakon nezaobilaznog događaja u povijesti hrvatskog jezika, a to je Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika (Telegram, br. 359, 17. ožujka 1967.).

Želim ponoviti da leksik – kao otvoren sustav – stalno, gotovo neprimjetno kuha (amplitudira), nanovo se ustrojava.

Živi jezik nije svrha samomu sebi; on je vezan uz govornu zajednicu, narod koji ga osjeća svojim i zato su mijene moguće, zbivaju se. Što su ponekad u nekom razdoblju intenzivnije, nagle, vjerojatno je uzrok pogodna društvena podloga, prihvatljivost od strane jezične zajednice (uključujući jezičnu politiku). Udjela u mijenama ima svaki naraštaj; svaki daje svoj pečat jeziku koji, u cjelini gledano, uvijek je isti. Izgrađuje se po utkanim smjernicama koje su raznorodne, mnogobrojne i za čovjeka teško shvatljive.

16 M. Šurković (1986.), *Međunarodna karta osiguranja motornog vozila*. Zagreb

Suglasje vlada da su jezikoslovci oni koji se prije svega trebaju skrbiti o jeziku, suglasje vlada da mora biti normativaca, slobodnjaka, pa i čistunaca, ali bez bojazni za jezik dokle god je naraštaja koji se njime služe.

Završio bih riječima Ljudevita Jonkea koji davnih šezdesetih i sedamdesetih nije mogao slobodno pisati sintagme poput *hrvatski jezik već* uvijek s nekim pridjevkom *književni* ili nekim drugim opisnim načinom, pa se i knjiga zove *Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća*. U toj je knjizi¹⁷ i ova (u svibnju 1954. pisana) rečenica: “Književni se jezik neprestano razvija, raste organski, uvijek s nove postignute razine. Danas nije takav, kakav je bio prije dvadesetak godina, za dvadesetak godina neće biti takav, kakav je danas. No bitno je u tome, da svaka generacija nadograđuje na ono, što je naslijedila, i to s velikom brigom i naporom, tj. ponajprije usvajanjem onoga, što je naslijedila, što je stvoreno prije nje, a zatim originalnim stvaralačkim aktom svoje generacije.”

Sažetak

Stefan Rittgasser, Walldorf, Njemačka

UDK 81'373, znanstveni članak,

primljen 30. listopada 2002., prihvaćen za tisak 20. studenoga 2002.

Veränderungen im Wortschatz der kroatischen Sprache

Im Aufsatz werden die Veränderungen erörtert, die in der kroatischen Sprache auf der lexikalischen Ebene im letzten Jahrzehnt stattgefunden haben. Im Mittelpunkt stehen dabei die Wandelprozesse der Synonympaare bzw. die Synonymreihen der Seme-me dieser Einheiten.

Es wird über die Möglichkeiten gesprochen, die uns die neuen Techniken und die neuen Medien bieten, den Wandel in der Lexik zu verfolgen. Die lexikalischen Datenbanken spielen dabei eine wesentlichen Rolle: sie helfen uns, Neues im Wortschatz zu entdecken, auf Anomalien rascher zu reagieren, das Systemhafte in der Sprache zu zeigen und somit die natürliche Entwicklung der Sprache, die gerade im Wandel ihren Ausdruck findet, voranzutreiben.

---

17 Zagreb, 1971., str. 255.